

1. **Максимова О.О. Формування екологічної компетенції дитини дошкільного віку / О.О. Максимова // Педагогічні науки: Збірник наукових праць / Херсонський державний університет. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. LXXIV. - Том 2. - С. 46 – 50**

E-mail: helen.maks23@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Максимова О.О., к. пед. н.,

доцент кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто поняття «екологічна компетенція» відносно дитини дошкільного віку, її структуру, яка включає екологічну свідомість і природодоцільну поведінку. Визначені завдання, що стоять перед вихователем при здійсненні екологічного виховання, надані рекомендації з реалізації їх у ДНЗ. Проаналізовані форми роботи, які спрямовані на формування екологічної компетенції дітей.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна компетенція, структура екологічної компетенції, екологічна свідомість, природодоцільна поведінка.

Максимова Е.А.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассмотрено понятие "экологическая компетенция" относительно ребенка дошкольного возраста, ее структуру, которая включает экологическое сознание и природосообразное поведение. Определены задания, которые стоят перед воспитателем при осуществлении экологического воспитания, предоставлены рекомендации относительно реализации их в детском саду. Проанализированы формы работы, которые направлены на формирование экологической компетенции детей.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическая компетенция, структура экологической компетенции, экологическое сознание, природосообразное поведение.

Maksimova E.A.

FORMING OF ECOLOGICAL COMPETENSE OF CHILD OF PRESCHOOL AGE

In the article a concept "Ecological competence" is considered in relation to the child of preschool age, its structure that includes ecological consciousness and expedient in relation to nature behavior. Tasks that stand before an educator during realization of ecological education are determined, given recommendations from realization of them in kindergarten. Forms of work, that is directed to forming of ecological competence of children are analysed.

Keywords: ecological education, ecological competence, structure of ecological competence, ecological consciousness, expedient in relation to nature behavior.

Постановка проблеми. Людина – частина природи. Ця добре відома істина, на жаль, не запобігла тим невивірним змінам, які внесло людство у біосферу за рахунок власної діяльності. Втручання у природні процеси, намагання панувати над природою призвело до хімічного, радіоактивного, бактеріологічного забруднення повітря, води, ґрунту, продуктів харчування, що викликає в організмі людини тяжкі патологічні явища, глибокі генетичні зміни, згубно діє на здоров'я людей, позначається їх передчасним старінням і смертю, народженням неповноцінних дітей. Щоб призупинити процес екологічної кризи, потрібно змінити докорінно мислення зростаючого покоління щодо ставлення до природи. І робити це слід розпочинати з дошкільного віку. Адже саме у малюків спілкування з природою проходить найбільш емоційно. Звуки, запахи природи, її різнобарв'я милують дитяче око, змушують зупинитись і дивуватись, захоплюватись і чаруватись. Треба навчити бачити пряму пропорційність між екологією і здоров'ям. Про необхідність виховання емоційно-ціннісного та відповідального екологічного

ставлення до природного довкілля, навчання природодоцільній поведінці, дотримання правил природокористування зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти [1, с.6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологічного виховання молоді висвітлювали такі вчені-класики, як К.Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова. У сьогоденні особливий інтерес з даної проблематики представляють роботи Н. Верзиліна, А. Захлебного, І. Зверєва, В. Ліпівського, В. Лях, І. Матрусова, А. Мамонтової, Л. Печко, С. Якименко. Екологічне виховання дітей дошкільного віку досліджували Н. Лисенко, Н. Мешко, С. Ніколаєва, З. Плохій, В. Сухар, Г. Сухорукова. Однак екологічне виховання у ДНЗ зачасти не є пріоритетним, у свідомості дітей воно мало пов'язується зі здоров'ям. Тому нагальною є потреба у зміні ставлення вихователів до проблеми формування екологічної компетенції у дітей.

Постановка завдання статті. Завданням нашої статті є розглянути завдання екологічного виховання дітей дошкільного віку, з'ясувати поняття екологічної компетентності, її структурні компоненти, обґрунтувати доцільні форми роботи з дітьми з даного напрямку та надати рекомендації з організації екологічного виховання у ДНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед базових завдань екологічного виховання дітей виокремлюємо:

1. Забезпечити усвідомлення малюками своєї приналежності до природи і взаємозалежності людського існування з природою, усвідомлення взаємозв'язку між рослинами і тваринами, їх необхідністю для людини.

2. Сформувати розуміння користі і потреби будь-якого живого об'єкта (людина, тварина, рослина).

3. Виховувати дієве бережливе ставлення до природи (допомога птахам взимку, догляд за квітами і тваринами у живому куточку, прибирання ділянки, підгодовування тварин), що здійснюється в рамках виховання моральних цінностей [2].

4. Виховання почуття прекрасного, відчуття захвату від краси природи, емоційного відгуку на різні природні явища (сніг, дощ, туман, роса, іній тощо).

Відштовхуючись від завдань, які стоять перед вихователями щодо екологічного виховання малюків, та визначення компетенції як сукупності взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задають певне коло предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них [3], під екологічною компетенцією будемо розуміти усвідомлення дитиною себе як часточки природи, сукупність знань про живу і неживу природу, оволодіння дієвими вміннями її збереження.

Працюючи з дітьми з даного напрямку, необхідно дотримуватись принципів виховання, щоб отримати якісний результат. Але процес роботи з дітьми слід будувати, спираючись і на екологічні принципи, зокрема:

- Загальний взаємозв'язок у живій природі. Тобто за допомогою ланцюгів живлення чи іншими способами все живе пов'язане і взаємообумовлене, складає певну систему, втрата одного елемента з якої може мати непередбачувані наслідки. При цьому слід пам'ятати, що далеко не всі зв'язки є очевидними і помітними для людського ока, досить часто вони приховані.

- Принцип потенційної корисності. На перший погляд некорисна, або навіть і шкідлива істота може мати питому вагу в майбутньому. Адже невідомо, які зміни на нашій планеті можуть відбутися. Тому слід обережати кожен вид рослин та тварин і не допускати їх зникнення.

- Принцип різноманітності. Жива природа має бути різноманітною для її повноцінного, стійкого і довговічного існування.

Оскільки екологічна компетенція передбачає і знання, і вміння, то в її структурі доречно виокремити екологічну свідомість (знання про природу, усвідомлення себе активним суб'єктом природи, прийняття природи як ціннісної категорії, мотивація щодо її охорони) і природодоцільну поведінку.

Безперечно, знання мають дуже важливе значення. Без них не може бути сформоване відповідне ставлення. Збагачуючи знання дітей про багатство природного світу, звертаємось до словесних методів і, звісно, практичних. Важливо залучити майже всі аналізатори під час знайомства дитини з рослиною чи твариною. Особливо це стосується молодших дошкільників, які мають ще невеликий запас знань про довкілля. Для них особливо важливо торкнутися, понюхати, якщо можливо, то і на смак спробувати. Зі старшими дошкільниками іноді вистачає задіяння лише зорового та слухового аналізаторів. Спостереження за природою під час прогулянок, а також екскурсії по території ДНЗ та за його межами розкривають перед вихованцями красу і неповторність природи рідного краю, викликають емоційний відгук у їхніх душах. Також під час цільових прогулянок та екскурсій дошкільники ознайомлюються з місцем поширення рослин різноманітних видів.

Розповідаючи про природу, вихователь озброює дітей науковими знаннями. Найкраще діти розуміють і запам'ятовують матеріал під час живого спілкування з природою. Тому великий потенціал в цьому плані мають заняття на свіжому повітрі. Дитячі спостереження повинні осмислюватися і запам'ятовуватися, жити свідомість яскравими барвами, картинками. Серед природи їхня думка жвавішає, озадачується численними «чому», запалюється іскра любові до природи. Під час таких занять можна використати оповідання В.О.Сухомлинського «Що найтяжче журавлям?», «Як Марійка поливала дерева», «Зайчик і Горобина». Завдяки систематичній терплячій праці дитині прищеплюється усвідомлення її як частини природи, яку не можна руйнувати, ображати, бо такими діями ми знищуємо і себе. Основні закони щодо поведінки з Природою діти мають «пропустити крізь душу» і неухильно їх дотримуватись: не потрібно безцільно рвати живі квіти; не можна ламати гілки дерев, кущів; вбивати комах, якщо вони не шкодять тобі; ловити метеликів, бабок; потрібно допомагати пташкам узимку; не руйнувати гнізда; не смітити, відпочиваючи на лоні природи. Слід

потурбуватися, щоб ці правила стали внутрішнім надбанням дитини, регулятором поведінки. Також важливо навчити дошкільників давати об'єктивну оцінку наслідкам впливу людської діяльності на природу. Розпочинаючи формувати екологічну свідомість у молодших дошкільників, доречно звертати увагу дітей на привабливість об'єктів природи (квіточка, пташка, метелик, жучок), їх яскравість, неповторність природних явищ (захід сонця, веселка, іній, хурделиця, роса, блискавка тощо). У середньому дошкільному віці акцент можна зробити на незвичному, незрозумілому, такому, що викликає здивування і змушує задуматись та поставити питання дорослому або ж провести дослідження, поекспериментувати. У цей віковий період доцільно залучати вихованців доглядати за живим куточком, за квітником чи городом. Знаменита фраза А. де Сент- Екзюпері «ми відповідальні за тих, кого приручили» справджується і в цьому віці: у дітей народжується турботливість, доброта, відповідальність, жалісливість щодо тварин та рослин, за якими вони здійснюють догляд. Увагу старших дошкільників важливо спрямувати на уміння побачити красу і значимість кожної пори року, вчити орієнтуватися у причинах забруднення навколишнього середовища (повітря, водойм, землі). Допомога дітей природі повинна виходити і за межі дитячого садочка. Адже, як зазначав В. Сухомлинський, який багато працював у даному напрямі з дітьми, природа сама собою не виховує, виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому слід приділити велику увагу природоохоронній діяльності. Участь дітей у збереженні і збагаченні природи рідного краю розвине у них відповідальне та бережне ставлення до довкілля, допоможе сформувати необхідні уміння і навички. Важливо у кожній дитини виховати почуття особистої відповідальності за все живе на Землі. Адже природа – це не тільки об'єкт пізнання і певних благ, це частина буття, всього ладу існування людини.

В структурі природоохоронної діяльності дошкільників виділяються три етапи:

1. Огляд об'єкту (рослин, тварин чи неживої природи) з метою з'ясувати їх стан, самопочуття; обговорення умов для покращення їх стану, існуючої ситуації.

2. Практична діяльність згідно визначених умов по наміченому плану (допомога рослинам і тваринам, запобіжні заходи, прибирання території тощо).

3. Огляд природного об'єкта після природодоцільної діяльності дітей (передбачає вплив на емоційну сферу, відчуття радості і задоволення від результатів).

Таким чином, ми навчаємо дітей бачити і помічати в природі «слабкі» місця, поправити які в силах людини; не стояти осторонь, а долучатися до порятунку чи допомоги природним об'єктам. Як ми зазначили, спершу турбота дітей поширюється на куточок природи у групі, далі на всю територію ДНЗ, а потім і за його межі. Для закріплення в дитячій пам'яті процесу та результату природоохоронної діяльності доречно складати розповіді, зображати це у малюнках, фіксувати у книзі «Скарги природи», придумувати казки, повертатися у спогадах до цих справ, знову переживати почуття радості, задоволення, гордості за виконану корисну справу.

Природоохоронні акції можна приурочувати до важливих дат, наприклад, до Дня охорони навколишнього середовища (прибирання території, посадка дерева), до Дня птахів (побудова годівничок), до Нового року (відмова від натуральних ялинок з метою збереження лісонасаджень, заміна їх штучними).

Розглянемо форми роботи, які спрямовані на формування екологічної компетенції дітей.

1. Екологічні заняття. Їх особливістю є ознайомлення з матеріалом, який не доступний спостереженням, а тому не може бути опрацьований у повсякденному житті, але представлений у вигляді певної наочності.

2. Цікавою формою роботи, яка розвиває творчу неординарну особистість, є заняття-драматизації за художніми творами на екологічну

тематику. Діти не тільки знайомляться зі змістом, вчаться виконувати певну роль, а й висловлюють свою думку з приводу твору, фантазують.

3. Екологічні екскурсії дають можливість спостерігати об'єкт в натуральному вигляді, що викликає у дітей позитивні емоції, розвиває їх палітру почуттів.

4. Уроки доброти мають меті виховати у дошкільників позитивне ставлення до всього живого на Землі, навчити співпереживати і співчувати.

4. Уроки мислення серед природи. Започатковані ще В. Сухомлинським, вони надихають, пробуджують думку, створюють гарний настрій, запам'ятовуються [4].

5. Вікторини, конкурси дають можливість підсумувати знання, виявити найкращих знавців природи, позмагатися.

6. Проблемні ситуації змушують задуматися, проаналізувати умови, висунути гіпотезу, варіанти дій, розробити алгоритм діяльності за певних обставин.

7. Мовні логічні завдання.

8. Екологічні виставки, експозиції дозволяють пізнати і вивчити зовнішній вигляд природних об'єктів, викликають цікавість, здивування, відчуття захоплення.

9. Тиждень екологічної творчості спрямований на довготривале звернення уваги дітей, батьків на проблеми екології.

10. Екологічні свята, їх урочистість і небуденність викликають захоплення, веселий і радісний настрій у дітей.

11. Дидактичні ігри екологічного змісту задовольняють дитячу допитливість, заохочують до активного пізнання оточуючого світу, допомагають усвідомити зв'язки між предметами і явищами природи, сприяють поглибленню емоційних переживань дітей, розширюють їх уявлення про світ («Їстівне - неїстівне», «Де чий листочок», «Чарівний кошик»)

12. Екологічні казки, які вчать дітей фантазувати, єднатися з природою, використовуючи свій життєвий досвід, розвивають мовлення («Мої друзі-звірята», «Співочий соловейко», «Працьовита мураха»).

13. Екологічна стежина створюється безпосередньо на території ДНЗ і передбачає набуття дітьми уявлень про унікальність та неповторність кожної складової природного середовища, виховання гуманних почуттів до живих істот, оволодіння умінням відчувати красу, захоплюватися нею, виявляти екологічно доцільну поведінку. Суть даної форми у проведенні дітей за маршрутом (4 - 7 тематичних ділянок), який пролягає через різні природні об'єкти, які мають естетичну, природоохоронну цінність. Інформація подається дітям у словесній і наочній формах.

14. Екологічний проект присвячується вивченню певної екологічної проблеми та розробці пропозиції конкретних практичних дій для її розв'язання. Він може бути короткотривалим або довготривалим, залежно від масштабу завдань, віку та можливостей дітей. Під час роботи з проектом діти спостерігають, досліджують, малюють, ліплять, граються, слухають музику, знайомляться з художніми творами, складають свої казки й оповідання.

15. Пошуково-дослідницька діяльність дітей має багато плюсів. Адже діти виступають маленькими дослідниками, які вивчають певне явище чи об'єкт, його властивості, висловлюють своє припущення (гіпотезу), перевіряють його достовірність, узагальнюють отримані дані і відтворюють їх у мовленні. Цінним є можливість декілька разів перевіряти достовірність отриманих даних, потворюючи експеримент та проводячи спостереження. Завдяки пошуково-дослідній діяльності дошкільникам стає доступним те, що в природних умовах не піддається спостереженню та аналізу. За цих обставин діти отримують знання про існуючі зв'язки у природі, проникають у саму суть природних явищ. При цьому максимально активізується діяльність кожної дитини, використовувані методи спрямовуються на зміну предмета пізнання. У дітей загострюється інтерес, допитливість, вони вчаться фіксувати поетапні результати та підсумовувати кінцеві дані. Важливе

значення має висловлення гіпотези, яка є основним компонентом пошукової діяльності, адже при цьому відображаються наявні у дитини знання, її вміння передбачувати і прогнозувати взаємовідношення і взаємозалежності. Дошкільники навчаються прослідковувати часові, просторові, причинно-наслідкові зв'язки. Діти дізнаються про те, що певне явище в природі може бути причиною іншого. Нові знання, які діти отримують в ході дослідної роботи, мають певну логічну послідовність і відображають зумовленість внутрішніх змін зовнішніми умовами. Також дослідницький процес навчає раціональному плануванню своєї діяльності.

Надамо декілька рекомендацій з реалізації у ДНЗ екологічного напрямку виховання і формування у дітей екологічної компетентності вихователями спільно з батьками.

1. Запровадити постійно діючу виставку дитячих малюнків та поробок екологічного спрямування (до знаменних дат календаря).

2. Організувати конкурс на кращий квітник у ДНЗ.

3. Організувати тематичні екологічні свята за участю батьків

4. Оформити з дітьми гербарій «Рослини нашої місцевості»

5. Систематично залучати дітей середньо та старшого дошкільного віку до екологічної діяльності, план якої можна доручити розробляти творчій групі з екологічного виховання

6. Забезпечити співпрацю з батьками з питань виховання культури поведінки в природі (консультації, круглі столи, допомога щодо удосконалення еколого-розвивального середовища на території дошкільного навчального закладу, виставки дитячих робіт «Людина і природа», «Пташки і звірі нашого регіону», «Квіти весни», на яких представляються малюнки, аплікації, поробки дітей з природного матеріалу, спільне з батьками Свято осені). А головне – єдність вимог до дитини і повчань, сповідування одних і тих же принципів по відношенню до природи: не зривати перші весняні квіти, занесені до Червоної книги, підгодовувати пташок взимку, не залишати бруду після себе у лісі, на пікніках.

7. Запровадити випуск щорічної екологічної газети «Збережемо природу рідного краю».

Висновки з проведеного дослідження. Природа – наймогутніший фактор виховання дитини, завдяки якому вона стає розумною, внутрішньо красивою, моральною, доброю і милосердною, непримиримою до зла. Сформуваати екологічну компетентність на доступному для дошкільника рівні, яка стане базовою для подальшої екологічної вихованості, культури особистості, важливо для збереження не тільки оточуючого середовища, а й популяції людини. У ДНЗ це має бути один з провідних напрямів виховання. Перспективу подальших досліджень з даної проблеми вбачаємо у з'ясуванні ролі та суті методичної роботи з вихователями, яка б озброювала їх дієвим інструментарієм екологічного виховання дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник: А. М. Богуш. — К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В.Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.
3. Федорова М.А. Психологічні основи виховання моральних цінностей особистості / М.А.Федорова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. Наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ, 2016. – Випуск 13 (56). – С. 138-141. 175 с.
4. Сухорукова Г. Уроки мислення серед природи: Естетичні комплекси за В.О. Сухомлинський / Г. Сухорукова // Дошкільне виховання. – 2003. – № 9. – с. 7 – 9.